

УДК 796.332-053.5

Куценко О.В.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено обговоренню чинників, які знижують ефективність фізичного виховання у процесі занять футболом. На основі їх узагальнення визначено такі основні напрямки проблематики: формування мотивації; рівень здоров'я та фізичних можливостей; ефективність навчального процесу (яка опосередковується матеріально-технічним забезпеченням та професіоналізмом вчителів). Дано характеристику сучасному стану чинників зниження ефективності розвитку футболу у дітей молодшого шкільного віку, а саме: рівня здоров'я; формування мотивації; рівня освіти вчителів фізичної культури; матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; якості програмного матеріалу та його дотримання вчителями у плануванні уроків; ведення виховної діяльності у системі "школа-сім'я". Розглянуто шляхи оптимізації розвитку футболу у відповідності до положень концепції особистої фізичної культури. Визначено основні напрямки діяльності у цьому контексті. Першим напрямком є соціалізація особистості учнів, яка враховує особливості соціального середовища зростання дитини, передбачає певний вплив на розвиток відносин в середині класного колективу. Другий напрямок полягає у вивченні спортивного потенціалу дитини, її індивідуальних здібностей та задатків з метою індивідуалізації фізичного виховання, а також планування роботи з кожним учнем у процесі занять з футболу.

Ключові слова: шкільний футбол, фізичне виховання молодших школярів, особиста фізична культура, молодша школа, планування уроків, проблеми середньої освіти, фізична культура.

Постановка проблеми. Значення молодшого шкільного віку для становлення особистості, закладення основ її гармонійного розвитку та підготовки до повноцінної життєдіяльності важко переоцінити. Саме тоді формується система ціннісних уявлень, в якій одне з найголовніших місць має відводитися фізичному здоров'ю та вихованню. Проте за останні роки спостерігається відчутне відставання фізичного виховання від інших навчальних предметів, яке виявляється у структурі підготовленості учнів: провідне місце займають наукові та гуманітарні знання, користування цифровими інформаційними технологіями, в той час для фізичного розвитку приділяється настільки мало уваги, що малорухливий спосіб життя становить загрозу підростаючому поколінню ще в дитячому віці.

Ці негативні тенденції свідчать про недостатню ефективність системи фізичного виховання в шкільній програмі. Тож проблема модернізації фізичного виховання нині є особливо актуальною. Педагогічна наука має адаптуватися до сучасних тенденцій, та виконувати свої функції з урахуванням специфіки психологічних та фізичних потреб сучасних дітей, а також соціального середовища, в якому вони живуть. З-повна це стосується і фізичного виховання в процесі занять з футболу.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню проблематики ефективності фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку, зокрема, в процесі занять футболом присвячено праці науковців як Е.С. Вільчковський, А.В. Дулібський, Є.В. Столітенко, Б.М. Шиян, В.В. Шутько. Віддаючи належне внеску попередників, відзначимо, що чимало аспектів загальної проблематики є малодослідженими, в першу чергу, через новизну викликів зумовлених нинішнім становищем у сфері шкільної освіти та специфікою розвитку особистості в сучасному суспільстві.

Мета статті полягає в дослідженні чинників, які знижують ефективність занять футболом та фізичного виховання серед молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з недоліків сучасного фізичного виховання молодших школярів, на думку ряду дослідників, є недостатня розробленість методик і технологій, спрямованих на формування мотивуючого середовища до занять фізичною культурою. Також фахівці зазначають, що, все частіше у дітей 1-х класів зменшується рівень розвитку якостей, котрі безпосередньо пов'язані з активною фізичною діяльністю, зайняттями спортом, а саме: наполегливості, вміння мобілізувати фізичні зусилля без шкоди для здоров'я, самоконтролю та самодисципліни, довільно змінювати спрямованість уваги з одного об'єкта на інший в короткі строки [2,5, 5]. Тож, молодша школа як черговий етап виховання та освіти особистості зобов'язана забезпечити виправлення цих недоліків.

Результати проведеного аналізу літератури дозволяють констатувати, що більшість авторів розглядають у проблематиці фізичного виховання у молодшій школі декілька основних чинників, які разом впливають на ефективність занять. Їх узагальнення дозволяє говорити про такі основні напрямки проблематики як:

- формування мотивації;
- рівень здоров'я та фізичних можливостей;
- ефективність навчального процесу (яка опосередковується матеріально-технічним забезпеченням та професіоналізмом вчителів).

Такий погляд на проблему розвитку футболу в дітей молодшого шкільного віку дозволяє охарактеризувати її як багатокомпонентну структуру, параметри якої визначаються соціальною та віковою специфікою навчальних груп. У цій публікації нами виділено та охарактеризовано такі проблеми розвитку футболу у молодших школярів:

- здоров'я;
- мотивація;
- кадрове забезпечення ЗНЗ;
- матеріальне забезпечення;
- якість програмного матеріалу та його дотримання вчителями у плануванні уроків;
- виховна діяльність у системі "школа-сім'я".

Однією з головних проблем фізичного виховання молодших школярів, на яку слід звертати увагу викладачу фізкультури, є досить низький рівень здоров'я багатьох молодших школярів, що створює об'єктивні перешкоди їх спроможності виконувати навчальну програму. Порівняння результатів досліджень, проведених наприкінці 90-х років, 2002-2011 рр. свідчить про те, що суттєво зменшується кількість здорових дітей, з нормальним розвитком функцій, без хронічних захворювань (1-ша група здоров'я) – їх частка становить 10-20% молодших школярів; більшість становлять діти віднесені до 2-ї групи здоров'я – 57-74; до 3-ї групи здоров'я – 16-34% [7, с. 49; 2, с. 96-98]. Варто відзначити, що погіршення показників здоров'я за 10 років склало близько 10-15% для кожної групи.

Одним із найпоширеніших захворювань серед молодших школярів (охоплює близько 50-75% фокус-групи) є сколіоз. Його вплив на засвоєння основних рухових дій у футболі та й фізичну активність взагалі не варто недооцінювати. Так, у хворих сколіозом молодших школярів показники фізичної підготовленості є нижчими у всіх нормативних тестах, ніж у дітей, які відносяться до 1-ї групи здоров'я. Наприклад, у вправі "біг на 30 м" у дітей зі сколіозом у віці в 7-ми, 8-ми і 9-ти років низькі показники, тоді як здорові діти показали середній рівень. Ця ж закономірність прослідковується відносно інших фізичних вправ, зокрема, човникового бігу, згинання-розгинання рук в упорі, стрибків в довжину з місця та ін. [3, с. 96-98].

На противагу цьому, саме заняття футболом сприяють різнобічному фізичному розвитку школярів, формуванню основних рухових якостей, покращенню формування нових рухів і збагаченню запасу наявних рухових навичок. Систематичні тренування сприяють зміцненню у школярів здоров'я і захисних сил організму, покращенню антропометричних показників, функціонального стану серцево-судинної і дихальної систем та нервово-м'язового апарату. Протягом процесу заняття футболом в учнів виховуються такі цінні для життя морально-вольові якості, як комунікабельність і цілеспрямованість, витримка і самовладання, дисциплінованість і сміливість [9, с. 272].

У формуванні мотивації учнів молодших класів до занять спортом спостерігаються дві розбіжні тенденції. З одного боку, школярі позитивно оцінюють такі аспекти фізичного виховання у процесі заняття футболом як зміцнення здоров'я, удосконалення форми тіла, спілкування з друзями, а також перспектива суспільного визнання високих спортивних досягнень[2]. Але із дорослішанням емоційне захоплення цими речами знижується, що відповідним чином позначається на регулярності занять спортом, активності участі у них [1, с. 17]. Тож безперечним є те, що інтерес до фізичного виховання може і повинен підтримуватися належною освітньо-виховною спрямованістю занять [8, с. 363].

З іншого боку, результати окремих досліджень вказують на несприятливу структуру мотивів поведінки молодших школярів. Вони зазначають, що в ієрархії мотивів на першому місці знаходиться мотив домінування, на другому та третьому – мотиви суперництва та рухової активності, а мотиви спілкування, самовдосконалення і звички до занять фізичною культурою займають останні місця. Це вказує на підвищену агресивність учнів даної вікової групи, небажання контактувати з оточуючими і виконувати роботу з удосконалення своїх особистісних показників. Від класу до класу виявлені негативні тенденції практично не зазнають змін, що вказує на недосконалість навчально-педагогічного процесу в галузі фізичного виховання [7, с. 49]. З огляду на цю тенденцію, фізичне виховання у процесі занять футболом слід розглядати як потужний інструмент впливу, ефективне застосування якого може допомогти знизити рівень напруженості у відносинах між молодшими школярами, привити їм "командний дух", позитивні цінності в міжособистісній взаємодії.

Проте сучасний стан мотиваційної та виховної роботи не дозволяє говорити про це з оптимізмом. У викладацькій практиці основна увага вчителів зосереджена на організації практичної діяльності

школярів, а наданню їм теоретичних знань, створенню позитивного емоційного клімату на уроці "традиційно" відходять на другий план. Внаслідок цього в учнів молодших класів спостерігаються суттєві прогалини в оволодінні футбольною термінологією, знаннями про порядок проведення самостійних занять фізичною культурою, роль окремих вправ у формуванні рухових навичок, важливих для життєдіяльності та занять футболом, зокрема.

Важливим чинником належного рівня фізичного виховання у процесі занять з футболу є наявність у вчителів фізичної культури відповідної кваліфікації та знань. Проте як свідчать результати окремих досліджень фаховою підготовкою у цій сфері володіють далеко не всі вчителі. Так, за даними В.В. Шутько при тому, що в школах міста, в середньому працює по 2 педагога з фізичної культури 85% мають вищу освіту, проте не всі з них – спеціальну; близько 15% учителів суміщають викладання фізичної культури та інших шкільних предметів. Безумовно, ці дані ілюструють негативну тенденцію зниження престижу професії. Разом з тим, вони пояснюють одну з головних причин незадовільного стану освітньо-виховної роботи саме у цьому напрямку. Відсутність спеціалізації вчителя з фізкультури позначається на змісті та регулюванні інтенсивності занять, на сторінках своєї публікації дослідник констатує, що більше 40% вчителів підпадають під критерії методичної невідповідності, і тільки 19% підтвердили свою компетентність [10, с. 156-157].

Однією з найважчих проблем проведення ефективних занять із фізичної культури загалом є недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчального процесу. Ця проблема багатогранна, і торкається не лише забезпеченості необхідним обладнанням та інвентарем, але й заробітної платні вчителів, яка є одним із найважливіших чинників заохочення їх до продуктивної роботи з учнями. Сучасний стан справ характеризують результати експертних опитувань. Так, результати опитувань, опубліковані ще в 2014 р. показали незадовільне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу: на питання чи достатньо спортивного інвентарю лише 13,2% вчителів відповіли ствердно; на думку 35,2% – забезпечення можна охарактеризувати як часткове; більша половина вчителів вказали на явну недостатність інвентарю та обладнання [10, с. 157].

З причини масового браку інвентарю та невідповідності стандартам і нормам спортмайданчиків, футбол, волейбол і в окремих школах баскетбол, залишаються єдиним руховим пріоритетом для школярів. При цьому футбол тільки для хлопчиків, а волейбол для дівчаток [10, с. 157]. Ці обставини, а також низька оплата позакласної роботи вчителів фізичної культури, гострий дефіцит необхідного спортивного інвентарю та обмежена кількість спортивних секцій для школярів, свідчать про суттєве зниження можливостей шкіл у вихованні в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою [6, с. 35].

Вивчення навчальних програм з фізичної культури свідчить, що їх зміст відповідає цілям формування в учнів позитивного ставлення до цього предмету. Вичерпна реалізація вчителями загальноосвітніх шкіл навчальних програм дозволяє досягати позитивної динаміки у спортивному розвитку учнів, зокрема, через використання на уроках та у позакласній роботі різних форм, методів та прийомів стимулювання мотивації, а також через залучення учнів до секційних та самостійних занять фізичною культурою. Проте у практиці багатьох шкіл планування занять з фізичної культури відбувається формально, і тому чимало інструментів педагогічного впливу залишаються нереалізованими. Натомість досвід передових педагогів вказує на те, що належна увага для підготовки цих документів, врахування в плануванні занять наявного матеріально-ресурсного забезпечення, особливостей здоров'я та фізичної підготовленості учнів дозволяє і ефективно організувати урок, і викликати зростання учнівського інтересу до занять футболом.

Разом з тим, вивчення документів планування з фізичної культури показало, що календарні плани, в яких основним є оптимальний розподіл навчальних годин за елементами програмного матеріалу, у більшості випадків складаються формально і не забезпечують творчого його використання в роботі. Також відзначається, що в обстежених школах календарні плани для паралельних класів фактично нічим не відрізняються [6, с. 32-33].

Поширеним недоліком документів планування з фізичної культури є відсутність послідовного викладу теоретичних знань про способи розвитку основних фізичних якостей та комплекси вправ, які учні могли б виконувати вдома самостійно (у 53,0 % шкіл не практикувалися домашні завдання з фізичної культури). Навчальна цінність уроків суттєво збіднюється тим, що учням не розкривається смислове значення тем, які вони проходять у відповідності до навчальних програм (прийоми показу практичної значимості занять фізичною культурою застосовувалися лише на 23,2 % обстежених уроків). До того ж, якість проведення рухливих ігор у спортивному залі (у холодний період року) суттєво погіршується тим, що в переважній більшості шкіл уроки фізичного виховання проводяться для двох класів одночасно (близько 78,8% шкіл) [6, с. 32-34].

Як відомо, участю в позашкільних спортивних секціях охоплені менша частина школярів усіх вікових груп, оскільки існуюча в школі система позакласного фізичного виховання настільки слабка в організаційно-методичному та матеріально-технічному відношенні, що не в змозі самостійно вирішити

це завдання [9, с. 270]. Як зазначалося вище, погіршують ситуацію і недостатні знання школярів щодо того як правильно проводити самостійні заняття та планувати їх у режимі дня. Участь сім'ї у фізичному вихованні переважною більшості учнів також є недостатньою, оскільки батьки, зазвичай, вимагають від своїх дітей успішності по основних чи профільних шкільних предметах. Так, за результатами вивчення стану роботи над фізичним виховання у системі "школа-сім'я" показало, що 89,0% опитаних батьків, проте лише четверта частина батьків повідомили, що мотивують своїх дітей до занять спортом. Тож, фактично більша половина батьків залишається осторонь цієї проблеми.

Теорія фізичної культури володіє прикладами ефективної організації спільної роботи школи та сім'ї з виховання в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою. Заходами, які стимулюють участь батьків у цій співпраці є проведення бесід, індивідуальних консультацій, участі (допомоги) батьків в діяльності фізкультурних гуртків та у проведенні загальношкільних фізкультурно-оздоровчих заходів, тощо.

Проте й малочисельні спроби проводити таку роботу стикаються із певним "опором" з боку батьків, який виявляється через їх байдужість, невідповідальне ставлення до регулярного виконання рекомендацій учителів, пропусків батьківських зборів, тощо. Тож, є всі підстави констатувати, що процес виховання в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою у системі "школа – сім'я" ускладнений відсутністю в батьків необхідних знань про мету і завдання фізичного виховання дітей у сім'ї, про форми організації занять футболом та фізичною культурою за місцем проживання учнів [6, с. 38, 92].

В якості одного з напрямків подолання впливу вищенаведених проблем на стан фізичного виховання розглядаємо концепцію особистої фізичної культури, перевагою якої є можливість істотного впливу на формування мотивації учнів молодших класів до активних занять футболом. Її сутність вбачаємо у знаходженні шляхів актуалізації та задоволення індивідуальних потреб у сфері фізичної культури і вихованні футболом, зокрема, відповідно до особистісних особливостей.

Використання концепції особистої фізичної культури у розвитку фізичного виховання в процесі занять футболом має здійснюватися за двома основними напрямками. Першим напрямком є соціалізація особистості учнів, яка враховує особливості соціального середовища зростання дитини, передбачає певний вплив на розвиток відносин в середині класного колективу; іншими словами передбачається створення умов для максимальної соціальної дитини як повноцінного члена малого колективу та суспільства. Цей напрямок передбачає спільну роботу вчителів фізичної культури та класного керівника з батьками, однолітками учнів.

Другий напрямок полягає у вивченні спортивного потенціалу дитини, її індивідуальних здібностей та задатків з метою індивідуалізації фізичного виховання, а також планування роботи з кожним учнем у процесі занять з футболу. Невід'ємними засобами розвитку особистої фізичної культури є:

- виховна діяльність, спрямована на корекцію та розвиток навичок концентрації уваги, спілкування, емоційного самоконтролю, розвиток сили волі;
- оздоровча діяльність, яка полягає в освоєнні учнем комплексів вправ та методик зміцнення дихальної системи, профілактики порушень зору, постави, тощо;
- безпосередньо, фізичне виховання – тренування основних фізичних параметрів, освоєння рухових дій засобами футболу;
- освітня діяльність, яка передбачає набуття учнями молодших класів необхідних знань, які підтримуватимуть їх вмотивованість до занять фізичною культурою та спортом, а також знань, які дозволяють проводити самостійні заняття;
- ігрова діяльність;
- комплекс особистої спортивної гігієни, котрий полягає в набутті навичок виконання загартовуючих процедур, самоконтролю функціонального стану організму, методів швидкого відновлення після значного фізичного навантаження, планування раціонального режиму дня.

Як зазначають популяризатори концепції особистого фізичного виховання, розуміння сенсу занять дає школярам можливість цілеспрямовано керувати процесом оволодіння набором знань, умінь і навичок, тобто процесом самовдосконалення. Не випадково кращими в педагогічному відношенні вважаються теорії навчання, засновані на розумінні дитиною сутності досліджуваного предмета. Мати поняття про який-небудь предмет - значить володіти загальним способом його побудови, знанням його походження [7, с. 50-51].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення всього вищенаведеного дозволяє зробити висновок про те, що часткове подолання проблем розвитку футболу у дітей молодшого шкільного віку перебуває у площині формування позитивного ставлення до занять фізичною культурою. Для цього необхідно створити умови для активної участі дітей у виховному процесі, мобілізувати можливості позакласної роботи та самостійних занять футболом та спортом в сім'ї. Крім того, існує нагальна потреба в поліпшенні методологічного та матеріально-технічного забезпечення шкіл.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні спеціальних досліджень із напрямків модернізації фізичного виховання молодших школярів засобами футболу, спрямованих на

глибше вивчення теорії та практики навчання футболу з урахуванням індивідуальних особливостей дитини.

Використана література

1. Винник В.Д. Проблема формування мотивації й активного ставлення учнів до занять фізичними вправами // актуальні проблеми фізичного виховання і спорту : матеріали VI Всеукр. наук. конференції (25.11.2010 р.) / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди / За редакцією О.М. Худолія. – Харків: "ОВС", 2010. – 63 с.
2. Волков Л.В. Спортивна підготовка молодших школярів / Л.В. Волков. – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.
3. Зименкова Е.А. Современные проблемы физического воспитания младших школьников / Е.А. Зименкова, Л.Р. Шафикова // Психолого-педагогические и медико-биологические проблемы физической культуры, спорта, туризма и олимпизма: инновации и перспективы развития : мат. Межд. научн-практ. конф. / Издательский центр ЮУрГУ Челябинск, 2011 – 354 с.
4. Мухина М.П. Формирование моторного потенциала детей дошкольного и младшего школьного возраста в условиях реализации педагогической системы непрерывного физического воспитания // Физическая культура и спорт. – 2012. – С. 193-198.
5. Парфенова Л.А. Содержание и организация физического воспитания младших школьников специальной медицинской группы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.А. Парфенова. – Набережные Челны, 2009. – 24 с.
6. Столітенко Є.В. Фізичне виховання учнів 1-11 класів у процесі занять футболу : посібник / Є.В. Столітенко. – К. : Федерація футболу України ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ; Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, 2011. – 297 с.
7. Физическое воспитание учащихся общеобразовательной школы: состояние, перспективы и пути реорганизации / Лях В.И. [и др.] // Теория и практика физической культуры. 1998. – №9. – С. 49-51.
8. Франків Є.Є. Позашкільна діяльність учнів середнього шкільного віку та її вплив на здоров'я // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2013. – №7. – С. 363-368.
9. Хрипко І. Інноваційні підходи та засоби фізичної культури у молодшій школі // Молода спортивна наука України. – 2007. – №11, т. 1. – С. 270-275.
10. Шутько В.В. Проблеми фізичного виховання школярів через призму поглядів учителя // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – №40. – С. 155-160.

Kutsenko A.

PROBLEMS OF FOOTBALL AMONG PRIMARY SCHOOL CHILDREN

The article is devoted to discussion of factors that reduce the effectiveness of physical education in the process of football training among the younger schoolchildren.

On the basis of summarizing the following key areas of concerns have been identified: the formation of motivation; the level of health and physical capabilities; the effectiveness of the educational process (which is determined by logistics and professionalism of teachers).

It was given the characteristics the current state of the factors reducing the effectiveness of the development of football in primary school age children, namely: level of health; formation of motivation; the level of education of teachers of physical culture; logistical support of the educational process; the quality of the program material and its compliance with the teachers in planning lessons; doing educational activities in "family-school" system. were considered ways to optimize the development of football in accordance with the provisions of personal physical training concept. Were identified the main activities in this context. The first objective is the socialization of the personality of students, taking into account the particular social environment of the child growth, provides a certain influence on the development of relations within the class collective. The second direction is to explore the potential of sports child's individual abilities and inclinations with the aim of individualization of physical education, as well as planning the work with each student during lessons on football.

Key words: school football, physical education of younger schoolboys, personal physical training, junior school, lesson planning, the problems of secondary education, physical culture.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2016